

بایسته‌های گرایشی و کنشی سرزمین مقدس با تکیه بر آیات ۲۰ الی ۲۶

سوره مائده

مهدیه شجاعی^۱

چکیده

نخستین یاد کرد از سرزمین مقدس به طور هماهنگ در قرآن کریم و تورات در ضمن ماجرای هجرت حضرت ابراهیم (علیه السلام) از بابل مربوط می‌شود. آن حضرت به همراه حضرت لوط پس از ماجراهایی که در بابل برایش رخ داد به سوی این سرزمین به راه افتاد که از سوی خداوند مبارک شناسانده شده است. مفسرانی این سرزمین را فلسطین یا منطقه شامات دانسته‌اند و برکت آن را برای جهانیان بر شمرده‌اند. یکی از سوره‌های که به سرزمین مقدس اشاره نموده و بایسته‌های را بیان نموده، سوره مائده است. سرزمین مقدس در سوره مائده، یک قلمرو جغرافیایی-معنوی است که به عنوان وعده الهی و آزمون اطاعت برای بنی‌اسرائیل تعیین شده بود تا با استقرار عدالت و توحید، هویت تمدنی خود را شکل دهند و به فرامین الهی پایبندی نشان دهند. تحقیق حاضر به هدف تبیین بایسته‌های گرایشی و کنشی سرزمین مقدس با تکیه بر آیات ۲۰ الی ۲۶ سوره مائده به روش توصیفی و تحلیلی نگاشته شده است. یافته‌های تحقیق بیانگر آن است: تحلیل آیات ۲۰ الی ۲۶ سوره مائده نشان می‌دهد که گرایش مثبت به سرزمین مقدس مستلزم یادآوری نعمت‌های الهی و ایمان به وعده‌های خداوند است. این دو عامل، رفتار فردی و اجتماعی را در جهت تحقق اهداف الهی سامان می‌دهند. در فقدان آن‌ها، انفعال، ترس و فساد جایگزین اصلاح و عدالت می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: بایسته، سرزمین مقدس، سوره مائده، گرایش، کنش.

^۱ . دانش آموخته سطح ۲، مدرسه علمیه فاطمیه (سلام الله علیها).

مقدمه

مراد از ارض مقدس بر اساس قرائن موجود در قرآن کریم و تورات سرزمین فلسطین یا منطقه شامات از آن روی مهد پیامبران و محل ظهور و گسترش ادیان الهی بوده است، می‌باشد. وجه قداست و مبارک بودن آن سرزمین از هر دو جهت دینی و دنیایی بیان شده است. برخی یهودیان افراطی موسوم به صهیونیست‌ها وعده‌های کتاب مقدس درباره مالکیت این سرزمین را دست‌آویزی برای کسب مشروعیت لطمه بر آن سرزمین می‌داند، سابقه این سرزمین به پیش از هجرت حضرت ابراهیم (علیه السلام) به آن باز می‌گردد و از دیرباز به سرزمین کنعانیان معروف بوده است.^۱ وجه قداست و مبارک بودن آن سرزمین از هر دو جهت دینی و دنیایی گزارش شده است آن سرزمین پر نعمت و آب فراوان و زمین حاصلخیز داشته و مهد پیامبران مسکن یعقوب و اسحاق و یوسف و محل دفن ابراهیم (علیه السلام) بود و مردم آن در برهه‌های متعددی از تاریخ سردمدار توحید و مبارزه با شرک و مظاهر آنها بوده است.^۲ سرزمین‌های مقدس در سوره مائده به منطقه‌ای جغرافیایی اشاره دارد که خداوند برای بنی‌اسرائیل مقدر کرده بود تا در آن سکونت گزینند و به وعده‌های الهی جامه عمل بپوشانند. این سرزمین، که معمولاً به منطقه شام و فلسطین اطلاق می‌شود، نه تنها از نظر مذهبی جایگاهی ویژه داشت، بلکه از بعد علمی و تاریخی نیز نقش مهمی در شکل‌گیری هویت و تمدن بنی‌اسرائیل ایفا کرد. هدف از ورود به این سرزمین‌ها، فراتر از صرف سکونت، برقراری عدالت، توحید و اجرای احکام الهی بود. این مفهوم در سوره مائده، یک چارچوب فکری برای درک رابطه انسان با وعده‌های الهی و پیامدهای عمل به آنها یا سرپیچی از آنها ارائه می‌دهد.

. تحقیق حاضر به هدف تبیین بایسته‌های گرایشی و کنشی سرزمین مقدس با تکیه بر آیات ۲۰ الی ۲۶ سوره مائده پاسخگوی سوالات ذیل است:

۱- بایسته‌های گرایشی سرزمین مقدس با تکیه بر آیات ۲۰ الی ۲۶ سوره مائده کدامند؟

^۱ . جیمز هاکس ، قاموس الكتاب المقدس ، ص ۷۸۹.

^۲ . طبرسی ، مجمع البیان، ج ۴، ص ۲۷۶.

۲- بایسته‌های کنشی سرزمین مقدس با تکیه بر آیات ۲۰ الی ۲۶ سوره مائده کدامند؟

در زمینه سرزمین مقدس نگارش‌های متعددی صورت گرفته است، همچنین در تفاسیر آیات ۲۰ الی ۲۶ سوره مائده مفسرین به ویژگی‌های سرزمین مقدس پرداخته‌اند. ازجمله نوشتارهای که به صورت مجزا به این موضوع پرداخته‌اند عبارتند از: کتاب «بیت المقدس شهر پیامبران»، نوشته عبدالله ناصری طاهری (۱۳۶۷)، به بررسی اهمیت و جایگاه بیت المقدس در ادیان ابراهیمی و تاریخ پیامبران پرداخته است.

همچنین مقاله «بررسی تطبیقی وعده مشروط خداوند به قوم بنی اسرائیل درباره سرزمین مقدس در قرآن و عهد عتیق»، نوشته الهه هادیان رسانی (۱۳۹۹) که نویسنده در این مقاله به بررسی تطبیقی قرآن کریم نسبت به تحقق وعده واگذاری سرزمین مقدس به بنی اسرائیل و تورات پرداخته است. در این مقاله این وعده را در قرآن کریم مشروط به طاعت و بندگی خداوند و صبر و استقامت می‌داند. به عبارت دیگر، این وعده مشروط به التزام بنی اسرائیل به پیمان‌ها و تعهداتشان و پیروی از فرمان‌های الهی است. این تبیین قرآن کریم، در برابر گزارش تورات است که با وجود گزارش نافرمانی‌های متعدد بنی اسرائیل و خشم و غضب خداوند در مقاطع گوناگون، از نوع عملکرد آنان و پیمان شکنی‌های فراوان و عدم پایبندی به تعهداتشان، بازهم در نهایت بر مالکیت سرزمین مقدس برای بنی اسرائیل ظهور دارد.

همچنین مقاله با عنوان «ارض مقدس»، نوشته علی معموری (۱۳۹۲) نویسنده در این مقاله به ویژگی‌های سرزمین مقدس با تکیه بر تورات و آیات کریمه قرآن پرداخته است. اما تحقیق حاضر در صدد است به تبیین بایسته‌های گرایشی و کنشی سرزمین مقدس با تکیه بر آیات ۲۰ الی ۲۶ سوره مائده بپردازد.

۱- مفاهیم

در لغت مراد از «ارض مقدس» بر اساس قرائن موجود در قرآن کریم و تورات، سرزمین فلسطین یا منطقه شامات از آن روی که مهد پیامبران و محل ظهور و گسترش ادیان الهی بوده است،

می‌باشد.^۱ در اصطلاح مفسران، سرزمین مقدس را فلسطین یا شام دانسته‌اند و برکت آن را برای جهانیان از آن روی شمرده‌اند که شرایع آسمانی و ادیان الهی از آن سرزمین به دیگر نقاط جهان گسترش یافت.^۲

۲- بایسته‌های گرایشی سرزمین مقدس با تکیه بر آیات ۲۰ الی ۲۶ سوره مائده

گرایش به آمادگی ذهنی سازمان یافته‌ای که از طریق تجربه حاصل شده و بر واکنش فرد نسبت به اشیا موقعیت‌ها به صورت جهت‌دار تاثیر می‌گذارد، اطلاق می‌شود. گرایش‌ها یاد گرفتنی هستند یعنی از طریق تجربه شکل می‌گیرند و پایدارند به راحتی تغییر نمی‌کنند و بر رفتار قضاوت‌های ما نسبت به افراد اشیا یا موضوعات تاثیر می‌گذارند.^۳

خداوند در قرآن هنگام اشاره به مهاجرت حضرت ابراهیم (علیه السلام) آنجا را سرزمین پربرکتی برای جهانیان معرفی می‌کند. به گواه تاریخ، این سرزمین پیش از ورود حضرت ابراهیم (علیه السلام) هم برای ساکنان آن دارای تقدس و جنبه معنوی بوده است. شاید یکی از مواردی که همواره در طول تاریخ این منطقه مورد توجه بوده، همین جنبه متبرک و معنوی آن باشد. بایسته‌های گرایشی سرزمین مقدس با تکیه بر آیات ۲۰ الی ۲۶ سوره مائده عبارتند از:

۱-۲- یادآوری نعمت‌های الهی

خداوند مهربان نعمت‌های بسیار گسترده‌ای به انسان عطا فرموده است، اما غفلت و فراموشی آفت بزرگی است که انسان را دچار خود کرده است. یادآوری نعمت‌ها روش تربیتی بسیار مؤثری است که مربیان بزرگ بشریت یعنی خداوند و انبیا و اولیا آن را به طور گسترده مورد استفاده قرار داده‌اند و سایر مربیان نیز باید با الهام گرفتن از آنان این شیوه را به کار برند.^۴

^۱ .الساندر، قاموس الكتاب المقدس، ص ۷۸۹.

^۲ . زمخشری، الکشاف، ج ۳، ص ۱۲۶.

^۳ . کریمی، روانشناسی اجتماعی، ص ۲۶.

^۴ . حسین‌خانی نایینی، روش تربیتی یادآوری نعمت‌ها، ش ۱۳۰، ص ۲.

سیره پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) و دیگر ائمه معصومین (علیهم السلام) این بوده است که در هنگام یادآوری نعمت، با سجده بر خاک، شکر خداوند را به جا می‌آوردند. یکی از یاران امام کاظم (علیه السلام) می‌گوید: من با آن حضرت در بعضی از اطراف مدینه بودم. ناگهان دیدم امام از مرکب پیاده شد و به سجده رفت و مدت طولانی سجده را ادامه داد، سپس سر از سجده برداشت و سوار بر مرکب شد. دلیلش را از ایشان جویا شدم. حضرت فرمود: «به یاد نعمتی افتادم که خداوند به من ارزانی داشته است، دوست داشتم شکر پروردگارم را به جا آورم.»^۱

یادآوری و شکرگزاری از نعمت‌های الهی، یکی از مفاهیم محوری در آموزه‌های قرآنی است. تأکید قرآن کریم بر یادآوری و تذکر نعمت‌های الهی در سرزمین‌های مقدس، نه تنها بیانگر عظمت این مکان‌ها، بلکه فراخوانی به تأمل عمیق‌تر در مواهب الهی و افزایش ظرفیت شکرگزاری در انسان است: «وَ إِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَ جَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَ آتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ»^۲؛ (بیاد آورید) هنگامی را که موسی به قوم خود گفت ای قوم! نعمت خدا را بر خود متذکر شوید هنگامی که در میان شما پیامبرانی قرار داد (و زنجیر استعمار فرعون را شکست) و شما را صاحب اختیار خود قرار داد و به شما چیزهایی بخشید که به هیچیک از جهانیان نداده بود.

روشن است که کلمه نعمت الله همه مواهب و نعمت‌های پروردگار را شامل می‌شود، ولی به دنبال آن اشاره به سه قسمت مهم از آنها کرده است: نخست نعمت وجود پیامبران و رهبران در میان آنها است که بزرگترین موهبت الهی درباره آنان بود. آنجا که می‌گویند تنها در زمان موسی بن عمران بالغ بر ۷۰ پیامبر وجود داشت و تمام ۷۰ نفری که با او به کوه تور رفتند در زمره پیامبران قرار گرفتند.^۳

^۱. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۹۸.

^۲. مائده: ۲۰.

^۳. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۵، صص ۳۳۵ و ۳۳۶.

اما بنی اسرائیل با پیامبران خود، به ویژه موسی (علیه السلام)، با جسارت رفتار می کردند. آنان با جمله‌ی «ما هرگز وارد آن جا نمی شویم.» مخالفت صریح خود را با دستورات او نشان دادند و با جمله‌ی «تو و پروردگارت بروید بجنگید، ما در این جا نشسته ایم.» در حقیقت حضرت موسی و وعده‌های الهی او را به ریشخند گرفتند.^۱

۳-۲- عدم تعلل و بهانه تراشی از رهبران الهی

یکی از نکات مهم در آموزه‌های رهبران الهی عدم تعلل و بهانه تراشی در انجام وظایف و مسئولیت‌ها است. امیر مومنان علی (علیه السلام) می فرماید: «قَطَعَ الْعِلْمُ عُذْرَ الْمُتَعَلِّلِينَ»^۲؛ دانش راه عذر را بر بهانه جویان بسته است. این بیان نشان می دهد که رهبران الهی تاکید دارند که انسان‌ها نباید در جاهای مختلف بهانه جویی کنند و باید با آگاهی و مسئولیت پذیری وظایف خود را انجام دهند. تعلل و امروز و فردا کردن بیماری روحی است که انسان را از حرکت باز می دارد و بهانه تراشی نشانه‌ای از ضعف ایمان و اراده است این آموزه‌ها بیانگر آن است که مومنان واقعی باید باید با توکل بر خدا و عزمی راسخ از هرگونه سستی و تنبلی دوری کنند.^۳

در قرآن کریم، خداوند متعال رهبران الهی را به دلیل جایگاه ویژه و مسئولیت خطیرشان، از هرگونه تعلل، بهانه تراشی و سستی در انجام وظایف، به ویژه در مسائل مربوط به سرزمین مقدس و اجرای اوامر الهی، برحذر داشته است. آیات قرآن با تأکید بر قاطعیت، شجاعت و سرعت عمل در مسیر حق، به صراحت عدم پذیرش عذرها و توجیهات واهی را بیان می دارند. تعلل در چنین جایگاهی، نه تنها نشان دهنده ضعف ایمان است، بلکه می تواند به انحراف مسیر، تضییع حقوق و گسترش فساد در جامعه، به ویژه در سرزمینی که از اهمیت استراتژیک و معنوی برخوردار است، منجر شود. بنابراین، قرآن کریم می فرماید: «قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنَدْخُلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَادْهَبْ

^۱ . رضایی اصفهانی، تفسیر قرآن مهر، ج ۵، ص ۹۰.

^۲ . نهج البلاغه، حکمت ۲۸۴.

^۳ . حسینی خامنه‌ای، طرح کلی اندیشه‌های اسلامی در قرآن ، ص ۱۲۰.

أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ»^۱؛ (بنی اسرائیل) گفتند ای موسی تا آنها در آنجا هستند ما هرگز وارد آن نخواهیم شد، تو و پروردگارت بروید و (با آنان) جنگ کنید، ما همین جا نشسته‌ایم!!

رفتار بنی‌اسرائیل در آیه‌ی مذکور، نمونه‌ای بارز از تعلل، بهانه‌تراشی و فقدان مسئولیت‌پذیری در برابر دعوت رهبران الهی به حرکت و جهاد است. آنان با استفاده از تعبیرهای قطعی و تحقیرآمیز، نه‌تنها فرمان الهی را رد کردند، بلکه شأن پیامبر خود را نیز نادیده گرفتند. این واکنش، نشان‌دهنده ضعف در خودکنترلی اجتماعی و عدم تعهد به ارزش‌های جمعی و الهی است. در مقابل، موسی (علیه السلام) و یاران مؤمنش چون یوشع و کالب، با جسارت، ایستادگی و توکل، از تعلل و بهانه‌جویی پرهیز کرده و مسئولیت هدایت و اقدام را پذیرفتند. این تقابل، بیانگر آن است که رهبران الهی در برابر سستی و انفعال جامعه، نه‌تنها عقب‌نشینی نمی‌کنند، بلکه با صلابت، مسیر اصلاح را پی می‌گیرند و از خداوند طلب جدایی از اهل فساد می‌نمایند تا راه رشد و سلامت اجتماعی هموار گردد.^۲

^۱. مائده: ۲۴.

^۲. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۴، ص ۳۴۲.

نتایج

نتایج تحقیق حاضر با عنوان «بایسته‌های گرایشی و کنشی سرزمین مقدس با تکیه بر آیات ۲۰ الی ۲۶ سوره مائده» عبارتند از:

با تأمل در آیات ۲۰ تا ۲۶ سوره مائده و تحلیل گرایش‌های رفتاری بنی‌اسرائیل در مواجهه با سرزمین مقدس، می‌توان دریافت که دو بایسته‌ی بنیادین برای شکل‌گیری گرایش مثبت نسبت به این سرزمین عبارتند از: یادآوری نعمت‌های الهی و اعتقاد راسخ به وعده‌های خداوند. یادآوری نعمت‌ها، به‌عنوان یک روش تربیتی مؤثر، موجب تقویت حس شکرگزاری، تعبد و مسئولیت‌پذیری در افراد می‌شود و آنان را از غفلت و ناسپاسی باز می‌دارد. همچنین، ایمان به وعده‌های الهی، عامل پایداری در مسیر حق و مقاومت در برابر موانع و تهدیدهاست. این دو عنصر، در کنار هم، زمینه‌ساز شکل‌گیری گرایش ذهنی پایدار و جهت‌دار نسبت به سرزمین مقدس هستند؛ گرایشی که نه تنها بر رفتار فردی، بلکه بر انسجام اجتماعی و تحقق اهداف الهی در جامعه تأثیرگذار است. تحلیل کنش‌های مرتبط با سرزمین مقدس، می‌توان دریافت که تحقق اصلاح و عدالت در این سرزمین مستلزم سه کنش بنیادین است: حرکت آگاهانه و هدفمند به سوی آن، مبارزه همه‌جانبه در راه خدا، و پرهیز از تعلل و بهانه‌تراشی در برابر فرمان رهبران الهی. این کنش‌ها، برخاسته از ایمان، مسئولیت‌پذیری و اراده جمعی مؤمنان‌اند و در تقابل با ترس، سستی و انفعال، مسیر تحقق اهداف الهی را هموار می‌سازند. سرزمین مقدس، به‌عنوان نماد قداست و عدالت، نیازمند کنش‌گرانی است که با توکل، شجاعت و تعهد، در راه اصلاح آن گام بردارند و از هرگونه انحراف و فساد جلوگیری کنند. این آموزه‌ها، الگویی برای جوامع ایمانی در مواجهه با مسئولیت‌های تاریخی و الهی خود ارائه می‌دهند.

منابع

- قرآن کریم
 - نهج البلاغه
۱. الکساندر، جون، قاموس الكتاب المقدس، بيروت: دارالثقافه، چاپ دهم، ۱۹۹۵م.
 ۲. آلوسی، محمود بن عبدالله، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی، بیروت: دار الکتب العلمیه، چاپ اول، ۱۴۱۵ ه.ق.
 ۳. جیمز هاکس، قاموس الكتاب المقدس، تهران: اساطیر، چاپ سوم، ۱۳۹۶.
 ۴. حسینی تهرانی، سید محمد محسن، سیره صالحان، تهران: مکتب وحی، چاپ اول، ۱۳۹۸.
 ۵. حسینی خامنه‌ای، سید علی، انسان ۲۵۰ ساله، تهران: موسسه فرهنگی هنری ایمان جهادی (موسسه فرهنگی هنری ایمان جهادی، صهبا)، چاپ هفتاد و هشت، ۱۳۹۸.
 ۶. _____، طرح کلی اندیشه‌های اسلامی در قرآن، تهران: موسسه فرهنگی هنری ایمان جهادی (موسسه فرهنگی هنری ایمان جهادی، صهبا)، بی‌چاپ، ۱۳۹۲.
 ۷. رضایی اصفهانی، محمدعلی، تفسیر قرآن مهر، قم: پژوهشهای تفسیر و علوم قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۷ ه.ش.
 ۸. زمخشری، محمود بن عمر، الکشاف، تهران: بلاغت، چاپ دوم، ۱۳۷۳ ه.ش.
 ۹. شاه عبدالعظیمی، حسین، تفسیر اثنی عشری، تهران: میقات، چاپ اول، ۱۳۶۳ ه.ش.
 ۱۰. طباطبایی، محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ: ۵، ۱۳۷۴ ه.ش.
 ۱۱. طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه تفسیر مجمع البیان، تهران: فراهانی، چاپ اول، بی‌تا.

۱۲. قرطبی، محمد بن احمد، **الجامع لأحكام القرآن**، تهران: ناصر خسرو، چاپ اول، ۱۳۶۴ ش.ه.

۱۳. کریمی، یوسف، **روانشناسی اجتماعی**، تهران: ارسباران، چاپ سی ام، ۱۳۹۲

۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، **الكافی**، تهران: دار الکتب الإسلامیة، چاپ اول، ۱۳۶۳.

۱۵. مجمع الكنائس الشرقيّة، **قاموس الكتاب المقدس**، بیروت: مكتبة المشغل، بی جا، بی تا.

۱۶. مصباح یزدی، محمد تقی، **اخلاق در قرآن**، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ نهم، ۱۳۸۳.

۱۷. مغنیه، محمدجواد، **ترجمه تفسیر کاشف**، قم: بوستان کتاب قم، چاپ اول، ۱۳۷۸ ش.ه.

۱۸. مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، تهران: دار الکتب الإسلامیة، چاپ اول، ۱۳۷۱ ش.ه.

۱۹. موسوی خمینی، سید روح الله، **ولایت فقیه**، تهران: موسسه نشر تنظیم و نشر آثار امام خمینی ره، بی جا، ۱۳۹۴.

۲۰. مهداوی، دیاب، **وعده های صادق در قرآن و تاریخ**، مترجم، زهرا اسحاقی، چاپ اول، ۱۳۸۸.

۲۱. نجفی، محمد حسن، **جواهرالکلام**، بیروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ هفتم، ۱۳۶۲.

مقالات

۲۲. حسینخانی نایینی، هادی، "روش تربیتی یادآوری نعمتها"، مجله معرفت، ش ۱۳۰، ۱۳۸۷.

۲۳. صفرزاده، اصغر، "ترس از خدا"، دانشنامه پژوهشکده باقرالعلوم

۲۴. مقدس، حسین و همکاران، "مطالعه ایمان به وعده های الهی هدفمندی زندگی از منظر قرآن کریم"، نشریه علمی پژوهشی مطالعات قرآنی، شماره ۴۴، ۱۳۹۹.